Quddiem l-Universalizmu Kulturali

MARK A. SAMMUT LL.D., M.Jur., M.A.
President, Għaqda tal-Malti – Università

Jekk naċċettaw bħala validi wħud mit-teoriji dwar kif infirxu l-ilsna Indo-Ewropej fl-Ewropa, insibu mudell li jixbah ħafna lil dak tal-Babel Bibblika. Fi kliem ieħor minn ilsien wieħed (il-proto-lsien), jidher li nħolqot diverġenza f'bosta ilsna. Jidher li hemm ċikliċità f'dan il-fenomenu ta' l-ilsna. L-ewwel ikun hemm ilsien wieħed, u mbagħad jiddiverġixxi f'bosta.

It-teoriċi jitkellmu dwar il-Proto-Indo-Ewropew (il-PIE), li minnu jgħidu li ħarġet il-familja lingwistika Indo-Ewropea, jiġifieri l-gruppi lingwistiċi ta' l-Ewropa u ta' parti mill-Ażja: l-Italiku, iċ-Ċeltiku, il-Ġermaniku, l-Islav, il-Baltiku, l-Iraniku, l-Indoarju, u l-oħrajn.

Li nafu empirikament, għax ġrat fi żmien meta l-istorja kienet tinkiteb, hu li minħabba l-iżolament tas-soċjetajiet medjevali, seħħet id-diversifikazzjoni lingwistika li wasslet għalbiex ifeġġu l-ilsna Romanzi.

(X'aktarx kien dan il-proċess li wassal lill-ħassieba Romantiċi, bħal Humboldt, biex jibnu l-pedamenti li fuqhom issejsu, aktar tard fis-seklu 19, it-teoriji evoluzzjonarji ta' kif fiġġew l-ilsna differenti.)

Il-mudell storiku jidher ċar: perijodu ta' tenattiv ta' omoġeneità jiġi ssuċċedut minn perijodu ta' eteroġeneità. Iżda f'qasam partikolari. Donnu hemm bosta saffi konkomitanti: f'mument partikolari, uħud huma omoġenei, oħrajn huma eteroġenei.

Id-dinja dejjem tgħaddi minn proċess ta' omoġeneizzazzjoni, x'aktarx. Daqqa ta' ħaġa u daqqa ta' oħra. Fl-Iżmna tan-Nofs x'aktarx kien hemm it-tiftix ta' l-omoġeneità reliġjuża. Fl-era tagħna, il-mudell politiku liberal-demokratiku

qiegħed jaħkem lid-dinja ftit ftit. Minkejja xi ħassieba (bħall-filosfu politiku John Rawls, 1921-2002), it-tendenza dominanti donnha hi lejn dinja kulturalment omoġenea. Ma' l-ewwel darba li fiġġew, il-jeddijiet tal-bniedem tħabbru bħala *universali*, jiġifieri jgħoddu għal kulħadd, ikun fejn ikun.

Bħar-reliġjonijiet, il-liberal-demokrazija taspira li tkun universali. L-universaliżmu ekonomiku jissejjaħ ukoll *globalizzazzjoni*.

L-universaliżmu kulturali jibqa' *universaliżmu*.

Donnu fid-dinja hawn żewġ tendenzi f'kumbattiment ma jehdiex bejniethom: l-universaliżmu minn naħa, u l-lokaliżmi min-naħa l-oħra.

Bħalma l-Latin kien il-veikolu ta' l-universaliżmu reliġjuż, l-ilsien Ingliż donnu qiegħed jispikka bħala l-veikolu ta' l-universaliżmu liberal-demokratiku. Ammettewh dan saħansitra ġuristi internazzjonali, meta ntebħu li hemm regola mhux-miktuba li l-test Ingliż tal-Karta tal-Ġnus Magħquda jew ta' xi konvenzjoni multilaterali fih aktar piż mill-verżjonijiet l-oħrajn, għad li kollha suppost awtentiċi ndaqs.

Issa, tqum il-mistoqsija: f'din id-dinja li tixtieq tkun omoġenea, fejn l-isforz għall-eġemonija ta' mudell u lingwa waħda libes libsa moderna, għaliex għandek tippreserva lsien mitħaddet minn ftit mijiet ta' eluf bħalma huwa l-Malti? Bħalma fl-Iżmna tan-Nofs seta' xi ħadd li jħobb jissogra, jistaqsi: *Għaliex għandek tippreserva l-ereżijiet u s-setet?*

Jagħmel sens li ssalvah ilsien bħal dak Malti mid-destin li mess lil bosta ilsna ta' ġnus li minħabba l-ġeopolitika u t-taħlit ikkawżat minnha, ibridizzaw ruħhom u saru *pidgin* u aktar tard *kreole*? Jew, agħar, id-destin ta' dawk l-ilsna li sempliċement għabu, daqslikieku qatt ma kienu?

X'inhu l-valur intrinseku li għandu lsien li jiġġustifika l-isforzi għall-preservazzjoni tiegħu?

* * * * *

Ilsien huwa mezz ta' komunikazzjoni, u jiġbor fih l-esperjenzi tan-nies li jħaddmuh. Huwa frott il-ħsibijiet, u għalhekk, b'mod invers, isawwar il-ħsibijiet u jsawwar ir-reazzjonijiet ta' ġens għall-madwar tiegħu – fiżiku, soċjali, kulturali (fis-sens wiesa' tal-kelma).

Val la pena ssalvaha l-esperjenza ta' ġens li għex fuq gżira redikolment żgħira maħkuma tul is-sekli mill-barranin li rieduha biss għall-qagħda strateġika tagħha?

Jew nistgħu naqbdu u narmu kollox 'l hemm, u naddottaw ilsien ħaddieħor?

Wara kollox, l-oħrajn fil-*Commonwealth*, li minnu għadna nagħmlu parti, jużaw l-ilsien Ingliż biex jitħaddtu. Nisthajjel kulmin isegwi l-aħbarijiet internazzjonali semgħu lil Robert Mugabe, il-President taż-Żimbabwe, jitkellem fuq il-BBC f'Jum l-Indipendenza ta' pajjiżu. Bl-Ingliż tkellem.

Jista' jkun hemm min iqanqal il-punt li fl-Afrika ma kienx hemm stati ċentralizzati qabel il-miġja tal-bojod, u d-dekolonizzazzjoni ġabet magħha, kif jargumenta l-istoriku ġuridiku Fillandiż Martti Koskenniemi, proċess ta' assimilazzjoni u kkupjar tal-mudell politiko-kulturali (u allura, minħabba n-natura ta' l-affarijiet, anki lingwistiku) ta' l-ex-ħakkiem.

Jista' jiżdied il-punt l-ieħor li l-fruntieri arbitrarji fl-Afrika imposti mill-Ewropej, aggruppaw flimkien ġnus b'ilsna u kulturi differenti f'"nazzjonijiet" artifiċjali, li bilfors iridu jużaw l-Ingliż bħala mezz ta' komunikazzjoni, fin-nuqqas ta' ilsien wieħed li jakkomunahom. Jista' jkun hemm min jgħid li fl-Afrika ma kienx hemm ċivilizzazzjoni qabel ma rifes l-Abjad, mentri f'Malta kien hawn, u kienet iċ-ċiviltà Latino-Nisranija. (Naturalment, dan ikun l-akbar għelt, għax fl-Afrika kien hemm ċiviltà, li, imma, ma kinitx Ewropea, u kienet għadha ta' Żmien il-Ħaġar, jiġifieri pre-Żmien il-Ħadid (għad li dan mhux minħabba xi nuqqas ġenetiku ta' l-Afrikani imma minħabba l-ġeografija ta' l-Afrika, kif jgħallem l-Amerikan Jared Diamond). L-Ewro-

ċentriżmu huwa problema oħra f'diskorsi bħal dan li bilfors jixirfu fuq kwistjonijiet issollevati min-neo-kolonjaliżmu.)

Imma jekk wieħed jirritorna lejn id-diskors prettament lingwistiku u jieqaf jaħseb, bilfors se jsaqsi lilu nnifsu: x'hemm differenti bejn Malta u l-pajjiżi Afrikani tal-*Commonwealth* fejn jidħol l-Ilsien? Nużaw l-Ingliż kważi f'kollox. Idħlu fil-*websites* tal-gvern: tista' tgħid kollha bl-Ingliż. Aqraw il-kotba li jintebgħu f'Malta: il-maġġoranza bl-Ingliż. Applikaw biex ittellgħu sular fuq il-bejt: kollox bl-Ingliż. Itolbu self mill-Banek: iwiegħduhulkom permezz ta' ittra bl-Ingliż. Morru l-Università ħa titgħallmu: jgħallmukom bl-Ingliż. Iktbu ittra lill-editur li triduha tittieħed bis-serjetà: ibagħtuha lil gazzetta bl-Ingliż.

Jista' jkun hemm min iqanqal punt. Il-Belġju mhux bil-Franċiż jitkellmu f'xi reġjuni tiegħu? Fl-Awstrija mhux il-Ġermaniż jużaw? L-Iskozja u l-Irlanda m'humiex sokkubi ta' l-Ingliż? Biex ma nsemmux Monako, San Marino, Lichtenstein...

U r-risposta tista' tkun li l-Islanda tuża ilsienha.

Li l-Latvja, l-Estonja, il-Litwanja jużaw ilsienhom. Li l-Istati kollha ex-Sovjetiċi jużaw ilsienhom. (Forsi biex jiddifferenzjaw ruħhom mill-istat-potenza ġara tagħhom, ir-Russja... bħalma l-Pjemonte ried jintgħażel mill-istat ġgantesk ġar tiegħu, Franza...?)

U l-Isvizzra tuża l-Franċiż, it-Taljan, u l-Ġermaniż! L-Istrija (parti mill-Kroazja) tuża l-Kroat u t-Taljan! U sejrin.

U fit-Tuniżija, iħalltu bejn l-Għarbi u l-Franċiż, nofs hekk u nofs hekk. (Il-Berber qiegħed jgħib bil-qajla l-qajla.)

L-istorja u l-ġeopolitika donnhom jgħallmuna biss illi kull pajjiż għandu sitwazzjoni għalih, magħġuna mill-ġrajjiet partikolari tiegħu, inklużi l-mexxejja u l-għażliet li għażlu u jagħżlu, u mill-ambjent ġeografiku.

Li jfisser li Malta għalxejn tfittex mudelli barranin x'tixximjotta.

X'aktarx, Malta jeħtiġilha ssib ruħha. Tiddeċiedi darba għal dejjem tridx tkun Maltija jew kosmopolita. Tridx twaqqa' s-swar mentali bejn tal-bliet u tar-rħula. Tridx tagħraf triqitha, jew tibqa' ddur u tagħqad ma' *roundabout* mingħajr qatt ma timbokka triq.

M'iniex ngħid li Malta se togħsfor. Ma nemminx li l-Malti, bħala brajku, se jogħsfor. Malta, u l-Malti-brajku, ma jogħsfru qatt (sakemm l-effett-serra ma jdewwibx is-silġ tal-Poli tant li Malta tegħreq). Imma filwaqt li ma jogħsfrux, jibqgħu wkoll qatt ma huma definiti. Dejjem imċajpra. Dejjem "brajku", l-ilsien ta' min ma jridx jinftiehem, ta' min irid il-protezzjoni tas-swar. Thomas Pynchon darba kiteb li "*Malta, and her inhabitants, stood like an irremovable rock in the river Fortune... The same motives which cause us to populate a dream-street also cause us to apply to a rock human qualities like 'invincibility', 'tenacity', 'perseverance', etc. More than a metaphor, it is delusion. But on the strength of this delusion Malta survived*" (*V*: 325).

L-Għaqda tal-Malti tista' jew tikkontribwixxi għal aktar ċpar, jew biex xi darba mrieżaq ix-xemx itajruh.

Sta għalina, fl-aħħar mill-aħħar.

Il-lokaliżmi x'aktarx huma importanti għax, kif għedna, jirriflettu r-reazzjonijiet ta' popolazzjoni għall-madwar tagħha. Jagħmel sens, allura, li tissokta l-ħidma favur il-Malti. Mhux biss mitħaddet, imma anki skritt.

Bl-eċċezzjoni stupenda tal-Parlament u l-Qrati u t-tribunali u l-kummissjonijiet fejn jintuża kemm bil-fomm u kemm bil-kitba, il-Malti f'Malta jintuża oralment biss. Donnu hawn biża' li jintuża bħala lsien skritt.

Forsi minħabba perċezzjoni (mhux għalkollox żbaljata) li l-ortografija tal-Malti hija soġġetta għal, biex ingħidu hekk, attività sismika inċessanti. Forsi minħabba l-investiment intellettiv meħtieġ biex wieħed jiftakar ir-regoli (xi kultant ikkumplikati) ta' ilsien li jintuża biss minn ftit mijiet ta' eluf.

Forsi minħabba l-kumpless ta' inferjorità, ġej minn żmien il-ħakkiema kolonjali.

Ġej minn fejn ġej dan il-biża', ir-rwol ta' l-Għaqda tal-Malti – Università hu ċar: li tissokta tħeġġeġ l-użu ta' l-Ilsien Nazzjonali f'kull qasam tal-ħajja nazzjonali. Mhux biss dak orali, imma wkoll dak skritt. Iva, xi kultant dak li huwa minn ewl id-dinja trid titħabat għalih! Imma, bħala ottimisti, qalbi tgħidli u xxewwaqni li xi darba għad naslu. Aħna wkoll, bħall-bqija ta' min fl-Ewropa jibża' għal ilsienu.

Fil-lok fejn jissawru l-professjonisti ta' għada, li se joħorġu jagħtu s-servizzi professjonali tagħhom lill-poplu li ilu s-sekli juża lsienu biex jinqeda, hemm bżonn ta' l-Għaqda tal-Malti.

Biex joħorġu qassisin li jafu tabilħaqq jieħdu ħsieb il-ħtiġiet spiritwali; avukati, nutara, komputisti (il-kelma li x'aktarx imissna nużaw bħala l-ekwivalenti ta' *accountants*), tobba, dentisti, periti arkitetti, għalliema, spiżjara, inġiniera, biex jaqdu l-ħtiġiet fiżiċi, patrimonjali, u soċjali.

Dawn kollha jeħtieġu l-ilsien Malti. Biex iwasslu ħsibijiethom. Għax dak l-ilsien jiġbor fih l-esperjenza komuni sekolari tal-poplu Malti.

Bħalma fil-Kamra tar-Rappreżentanti u fil-Qrati jsiru u jitħaddmu l-liġijiet bil-Malti, hekk ukoll fl-oqsma l-oħra tal-ħajja l-Malti jista' – u fil-fatt qiegħed – jintuża biex jitwasslu l-ħsibijiet. Imma meħtieġa nota ta' kawtiela.

Fil-psikoloġija tintuża frażi sabiħa biex tiddefinixxi n-nevrożijiet: *"the unfinished business of childhood"*, ix-xogħol mhux mitmum tat-tfulija. Naraha li fejn jidħol il-Malti għad għandna x-xogħol mhux mitmum tat-tfulija x'intemmu: il-proċess li nbeda fis-snin 30 fil-Kwistjoni tal-Lingwa jeħtieġ li ntemmuh il-lum. It-tħaddim ta' l-Ilsien Malti f'kull qasam ta' l-amministrazzjoni pubblika, u kulfejn jingħata servizz lill-Maltin, jeħtieġ jorbot u jgħix kuljum. Fis-snin 30, it-taqbida

favur għarfien għal dak li hu Malti ssawret f'ambjent kolonjali; il-lum tinsab f'ambjent ta' globalizzazzjoni (bi sfond neo-kolonjali).

L-Għaqda tal-Malti – Università, quddiem l-isfida ta' l-universaliżmu kulturali, għandna d-dmir tfakkar fis-siwi tal-lokaliżmu bħala l-veikolu ta' l-esperjenzi komuni ta' dan il-poplu: u dak il-veikolu huwa l-Ilsien Malti.

Il-ktieb *Ġużè Bonnici: in-novelli* ppreżentat lill-awtoritajiet.

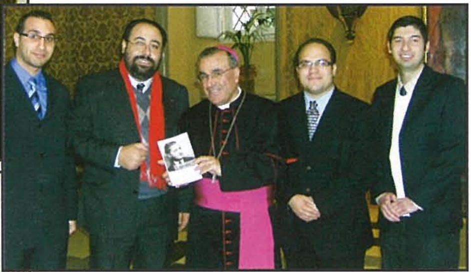

F'sens orarju: lill-E.T. Dr. E. Fenech Adami, lill-On. Dr. L. Gonzi, lill-E.T. Mons. P. Cremona, lill-Man. Rettur Prof. J. Camilleri, lill-E.T. Mons. T. Caputo, u lill-On. Dr. A. Sant.